

NAPLÓ

Ctrl

- 68 Forray R. Katalin: Az európai roma holokauszt
- 71 Cserti Csapó Tibor: Új tankönyv a cigányság történetéről
- 74 Szekeres Nikoletta: Roma, cigány nők sikertörténetei

Forray R. Katalin

Az európai roma holokauszt

Bernáth Gábor, Brassói Vivien, Orsós Julianna: Ha szaladok, agyonlőnek, ha megállok, agyonvernek. Az európai roma holokauszt. Budapest, 2015. 127 oldal

A szokatlan formájú, igényesen kivitelezett kis kötet – ahogyan az előszó megfogalmazza – „a cigány közösségről és egy, a nagyszüleink, dédszüleink fiatalok idején megtörtént eseménysorozatról szól, amit roma holokausztnak neveznek.” Olyan személyes történeteket mutatnak be a szerzők, amelyek Európa több pontján, a 20. század húszas-harmincas éveiben született gyermekek életét követik. A történetek főszereplői cigány emberek, akik megpróbálták kijátszani vagy éppen számon kérni a szabályokat, megpróbáltak segíteni másoknak, vagy éppen csak túlélni.

A könyv fejezetcímei a történet folyamatát írják le, pattogó ritmusban, megkérdőjelezhetetlenül: megalázva, ellenséggé téve, kiszorítva, elhurcolva, eszközzé téve, elföldelve – és megőrizve. A fejezetek megjelenítik azokat a cigány sorsokat, amelyeket megtört és elpusztított a nemzeti sovinizmus, a náciizmus, végül a holokauszt. A történetet fejezetenként rövid tematikus összefoglalók világítják meg, a sorsokat dokumentumok, dokumentumrészletek, és emlékezések illusztrálják a kérdezettek fényképeivel. Különösen sokatmondó és borzongató az a kétlapos térkép (62-63. oldal), amely a koncentrációs táborok helyét mutatja be a Harmadik Birodalom és a vele szövetséges országok területén. Magyarország helyét ezen a szörnyű európai térképen nem haláltáborok jelzik, hanem tömeggyilkosságok – ebből is legtöbb a Dunántúlon.

Az egyes országok „saját náciizmusait”, a romák elleni fellépések történeti hátterét a fejezetek rövid részletei mutatják be. Ez a szerkesztői döntés az olvasó számára azt jeleníti meg, hogy az üldözöttek Közép- és Kelet-Európa országaiban, a Balkánon és persze Németországban hasonló okokból hasonló sorsokat szenvedtek el. Talán túlzottnan kevés szó esik az Európa más térségeiben történt cigányüldözésről, bár említés történik néhány nyugat-európai országról is. A cigányság száma ezekben az országokban kisebb ugyan, az ellenük indult eljárás azonban nem különbözik.

Neves cigány embereket mutat be az első fejezet Európa több országából sikeres zenésztől mozitulajdonosig, sportolóig, akiknek előbb a mindennapjait tette tönkre, majd életét vette el a nemzeti szocializmus. A cigányüldözés első célpontjai a vándorlók voltak – a „kóbor”-vonal a könyv alcíme szerint hivatalos indoklás Romániától Németországig – akik látni valóan nem tudnak alkalmazkodni „a nemzetiszocialista állam természetes fegyelméhez”. A hivatalos lakóhely bizonytalanságát egyre tágasabb fogalmak szorították ki, végül is minden cigány, roma származású ember célponttá válhatott.

Magyarországon a legdurvább cigányüldözés 1944 őszétől bontakozott ki, sokhelyütt az elhurcolt zsidók fogságának helyi színterén gyűjtötték össze őket. A komáromi Csillagerőd vált a legnagyobb, embertelen gyűjtőhellyé, amelyet a szovjet csapatok közeledtére nyitottak ki.

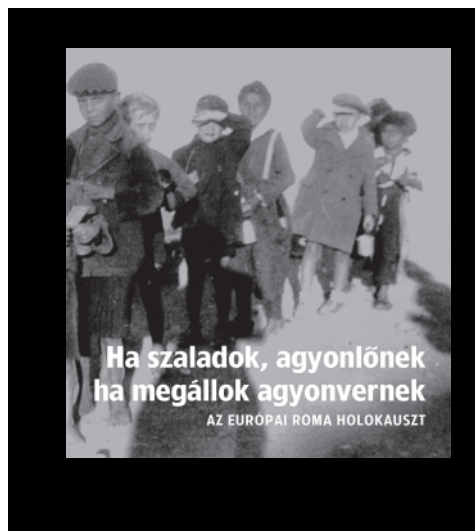
Megjegyzem ehhez, hogy az erődítménybe elhurcolt emberek egy részét a Dunántúl déli térségéből szedték össze. Ma is elmondhatja – érdeklődésre el is mondja – elhurcolásuk történetét egyik egyetemista diákunk nagyapja. Ő a menekültek kis csoportjával gyalog vagy alkalmi szekerekkel került vissza egykori lakóhelyére. Az ő története a kötetben nem szerepel, ám a munka remélhető folytatásához érdemes lenne őt személyesen felkeresni.

Az 5. fejezet az Eszközzé téve címet kapta. Ebben a Fajhigiéniai és Népeességbiológiai Kutató Központ nevet viselő intézmény tevékenysége kapott helyet. Már az intézet neve is sokat mondó. Mai tudományos ismereteinknek – ne hagyjuk figyelmen kívül, hogy már a hetven évvel ezelőttinek is – ellentmond az emberi fajok közötti, empirikusan tanulmányozható biológiai különbségek létezése. Az intézet programjait rövid leírás és egy-egy emlékező szavai jelenítik meg. Borzongató és máig szégyenletes a foglyokon történő kísérletek jellege, célja, amit a kötet tárgyyszerű szakértői szövegben és az emlékezők „szakszerűtlen” szavaival ad vissza.

A magyarországi pogromok közül a négy legsúlyosabb van megjelenítve. A társadalmi háttérrel mindenütt a helyi cigányokkal szembeni gyanakvás és ellenségesség jellemzi. Ez önmagában még nem vezetne erőszakhoz, különösen nem tömeggyilkossághoz, ha nem áll rendelkezésre a kormányzó hatalom egyetértése. Az idézett magyarországi tömeggyilkosságok a háború utolsó szakaszában, a nyilas hatalomátvétel után, jobbra 1945 telén történtek. Tegyük hozzá, azt a (valószínű) hangulatot, hogy a háború valahogy véget ér, gyilkolni addig lehet büntetlenül, amíg el nem kezdődik a polgári rend.

Számomra a legelborzasztóbb a Tolna megyei Lengyelben történt, ahol a község disznótoros ebéden poharazó vezetői jutottak arra a döntésre, hogy itt az idő a helyi cigányokkal való leszámolásra. A Fejér megyei Lajoskomáromban talán német katonák végezték ki a cigányok egyik csoportját, a túlélőket pedig helybéliek ölték meg. A Csongrád megyei Dobozon csendőrök végezték ki 20 asszonyt és gyereket. Várpalotán nyilasok lőttek agyon mintegy 150 cigány embert – a véletlenül túlélő, a tömegsíról kijutott két asszony mondta el a történetet. Elgondolkodtató, hogy a dobozi tömeggyilkosság tettesei, illetve parancsnokai 1956 októberében kapták meg ítéletüket: mindössze 8 évet és néhány hónapot.

A kötet utolsó fejezete a „Megőrizve” címet kapta. Ebben a szép, költői hangulatú címadásban inkább a megőrzés

iránti vágy, mint a tényleges cselekvés fejeződik ki. Tény azonban, hogy a hatvanas évek végén megalakult Roma Világkongresszuson 1971-ben április 8-át Roma Világnappá nyilvánítják, az Európai Parlament 2005-ben elismeri ezt, majd 2015-ben határozatban nyilvánítja augusztus 2-át, az auschwitz-birkenauai II/E cigánytábor felszámolásának évfordulóját a roma holokauszt emléknapjává.

A kötet záró írása a „fajelmélet” abszurditását mutatja be, és könnyed, okos érveléssel juttatja el az olvasót az elmélet abszurditásától a megvalósítás mocskáig (Dupcsik Csaba írása). A zsidóság legyilkolása korábban kezdődött, mint a cigányság elpusztítása, hiszen a nácik és követőik számára fontosabb „ellenséget” jelentettek. Ám a racionális mérlegelésen túl a legfontosabb, amit a szerzők a záró fejezetben megfogalmaznak: „Az a holokauszt tapasztalata, hogy nem lehet semlegesnek maradni: aki azt mondja, hogy nem az én ügyem, nem akarok foglalkozni vele, nem akarok tudni sem róla – akár akarja, akár nem, cinkossá válik”. (118. oldal)

A könyv alapvetően fontos kiadvány, amely alkalmas arra, hogy a közoktatásban és a felső szintű oktatásban is alaposan megismerjék, megtárgyalják. Szép és megvilágosító szövegei, az egyes témákat kísérő interjúk részletei közel hozzák a borzalmak elszenvetőit, így mélyebb és személyes együttérzést ébresztenek az olvasóban. A képanyag és elrendezése, a színek, a tördelés változatossága mind alkalmas arra, hogy elmélyítsék a megismerést, az együttérzést, és a kirekesztő gondolatok elutasítását.

A kötet a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány gondozásában jelent meg.

Ajánlom az olvasók, az iskolák, az egyetemek figyelmébe!